

УДК 159.922.7

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2020.7.5>

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ІГРАШОК, ЯКІ СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДИТИНИ

Світлана Дерев'янюк

*Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, Україна, 14013
e-mail: svell7788@ukr.net*

У статті актуалізується проблема психологічної експертизи дитячої іграшки, необхідність якої зумовлена стрімко зростаючою комерціалізацією ринку продукції для сучасної дитини та поширенням іграшок, які здійснюють негативний вплив на емоційне благополуччя дітей. Дані досліджень, наведені у статті, дозволять батькам зрозуміти, яке значення відіграє іграшка в житті сучасного дошкільника, які іграшки допомагають дитині увійти в світ культури.

Авторка уточнює класифікацію іграшок, які сприяють розвитку емоційного інтелекту дитини: м'які іграшки (виконують функцію «самозаспокоєння» для дитини); інтерактивні роботи-ляльки (здійснюють комунікативну функцію); вальдорфські ляльки (забезпечують функцію моделювання емоційної експресії).

На прикладі аналізу окремих взірців іграшок показується їх вірогідний вплив на психологічне здоров'я дитини. За результатами проведення психологічної експертизи іграшок, які сприяють розвитку емоційного інтелекту дитини (на основі випадкового вибору іграшок – це білий плюшевий ведмідь Feisty Pets, робот «Вивчаємо емоції» BeBeLino, вальдорфська лялька ручної роботи) зазначається, що за естетично-етичним критерієм всі з проаналізованих іграшок є привабливими для дитини, проте найбільш прийнятними є вальдорфські ляльки, які виготовляються з натуральних матеріалів і є цілком безпечними для гри дітей.

Наголошується, що за операційно-технічними характеристиками іграшки, які аналізувалися, можуть бути проблематичними для емоційного розвитку дитини, якщо буде відсутня відповідна супровідна увага дорослих. Зазначається, що за розвивальним потенціалом м'які іграшки можуть бути зорієнтовані здебільшого на розвиток емпатійності дитини, її емоційної саморегуляції; інтерактивні роботи-ляльки – на розвиток здатності до емоційної ідентифікації; вальдорфські ляльки ж значно стимулюють здатність дитини до розпізнавання емоцій та емпатійної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень із зазначеної проблематики вбачаються у розробці програми тренінгових занять для дітей з використанням іграшок, які сприятимуть розвитку емоційного інтелекту.

Ключові слова: дитяча іграшка, психологічна експертиза, емоційний інтелект, розвиток емоційного інтелекту дитини, м'які іграшки, інтерактивні роботи-ляльки, вальдорфські ляльки.

Постановка проблеми. Проблема психологічної експертизи дитячої іграшки пов'язана зі стрімко зростаючою комерціалізацією ринку продукції для сучасної дитини та поширенням ігор, іграшок, які здійснюють негативний вплив на емоційне благополуччя дітей. Вчені зазначають [1; 2; 3], що сучасні іграшки часто призводять до невротизації дитини, оскільки провокують своїм зовнішнім виглядом агресію й тривогу. Особливо це стосується різних видів монстрів із популярних мультсеріалів, інтерактивних павуків, змій та інших «антиіграшок» [4], які мають страхітливий вигляд. Поряд із тим дитяча іграшка – важливий атрибут дитинства. Саме гра та іграшка є інформативно навантаженими індикаторами емоційного стану дитини [3].

Не всі іграшки й ігрові матеріали стимулюють нормальний розвиток дитячої експресії, актуалізують потенціальні можливості емоційної сфери дитини. Саме в дитячому віці закладається підґрунтя для формування емпатійності, рефлексивності, емоційної саморегуляції. Це емоційні здібності, які нині уособлено вживаються у досить новому в науковому значенні понятті «емоційний інтелект». Сучасні вчені вважають емоційний інтелект предиктором ефективної навчальної та професійної діяльності та зазначають сенситивність для його розвитку саме в дитячому віці [5; 6; 7].

Зазначене вище актуалізує необхідність підвищення грамотності батьків, вихователів у сфері психолого-педагогічних характеристик сучасних дитячих іграшок. Останнє зумовлює важливість більш масштабного психологічного просвітництва щодо підвищення емоційної культури дорослих з питань створення сприятливих умов і вибору ігрової продукції, безпечної для життєдіяльності дитини.

Мета статті – аналіз основних характеристик іграшок, які сприяють розвитку емоційного інтелекту дітей, на основі психологічної експертизи.

Психолого-педагогічну експертизу було проведено за допомогою аналізу продуктів діяльності (було використано методика психологічної експертизи дитячої іграшки А. Соколової [8]). Предметом аналізу іграшок було обрано три критерії: 1) зовнішній вигляд та етико-естетичні характеристики іграшки; 2) операційно-технічні характеристики; 3) розвивальний потенціал (який компонент емоційного інтелекту може розвивати певна іграшка).

Результати теоретичного дослідження. Ігрову продукцію, яка прямо або побічно може сприяти розвитку емоційного інтелекту дитини, можна умовно розподілити на три основні функціональні групи:

1) м'які іграшки (іграшки «захисники-заспокоювачі» за класифікацією А. Лактіонової [9]);

2) інтерактивні роботи-ляльки як тренажер для розвитку комунікативних навичок дитини;

3) вальдорфська лялька як засіб моделювання емоційної експресії.

Найбільш чисельною серед зазначених вище іграшок є група м'яких іграшок, найменш досяжною щодо гри – група соціальних інтерактивних роботів-ляльок, розроблених на основі штучного інтелекту, які при комунікації з дитиною можуть розпізнавати соціальні сигнали, вміють сприймати та виражати емоції [10; 11].

Засобом випадкового вибору нами було проаналізовано окремі іграшки з кожної зазначеної вище групи та охарактеризовано їх потенційні можливості щодо розвитку емоційного інтелекту дитини за трьома згаданими критеріями.

М'які іграшки. Ці іграшки (плюшеві ведмеді, м'які зайці, леви та інші тварини різних кольорів і розмірів) забезпечують дитині відчуття психологічної безпеки, спокою, захисту від неприємних переживань, що в подальшому може бути підґрунтям для формування здатності дитини до емоційної саморегуляції.

Білий плюшевий ведмідь Feisty Pets, який змінює вираз обличчя.

Іграшки серії Feisty Pets (виробництво Китай) – це інтерактивні плюшеві іграшки, які зорієнтовані на демонстрування емоцій диких тварин. Іграшки працюють без зарядного пристрою, не бояться води та засобів для чищення (за ними легко доглядати).

Білий плюшевий ведмідь Feisty Pets (рис. 1) – іграшка, зроблена з білого штучного хутра, наповнена синтепоном; невелика за розміром (22 см.); на мордочці іграшки – великі очі чорного кольору з синьою райдужною оболонкою, невеличкі носик та рот; іграшка приємна на дотик. Особливість іграшки полягає у тому, що в статичному стані ведмедик демонструє сум, проте за певних дій (натис-

кання на голову) відбувається зміна мимічного виразу (відкривається паща, вона демонструє гострі зуби хижака).

Рис. 1. Фото іграшки білий плюшевий ведмідь Feisty Pets

За зовнішнім виглядом на перший погляд іграшка близька до типу, який у психології іграшки вважається привабливим для дитини (укорочений овал обличчя ляльки або мордочки звіряти, пухлі щоки, маленький ніс і великі очі [2]), поряд із тим різка зміна миміки іграшки при натисканні вражає своєю агресивністю та може викликати реакцію страху у чутливих до різких змін дітей.

За операційно-технічними характеристиками ця іграшка також містить негативні вияви: натискання на голову іграшки з метою її видозміни може стимулювати жорстокість дитини стосовно живої природи та безглузде ставлення до оточуючих.

Розвивальний і виховний потенціал білого плюшевого ведмідя Feisty Pets також є сумнівним, оскільки емпатійне ставлення, яке може формуватися у дитини як відповідь на сумний вигляд ведмедика у статичному стані, швидко нівелюється внаслідок різкої зміни миміки обличчя тварини на агресивний вияв. Також іграшка не повністю виконує свою основну функцію розряду плюшевих іграшок – білий плюшевий ведмідь Feisty Pets не є для дитини «захисником», не зорієнтований на те, щоб заспокоювати її, а скоріше внаслідок суперечливості емоційної експресії невротизує дитину.

Інтерактивні роботи-ляльки. Соціальні роботи з антропоморфним інтерфейсом вже кілька років використовуються в комунікації з дітьми не лише в ролі іграшки. Зокрема, такі іграшки успішно зарекомендували себе у психотерапевтичній роботі при взаємодії з дітьми-аутистами, з агресивними дітьми [10]. Зовнішня схожість із людиною дає змогу використовувати цих ляльок з метою розвитку емпатії, емпатійної взаємодії, рефлексивних навичок щодо розуміння емоцій. Простим аналогом для поширення роботів як ігрової продукції є інтерактивні роботи-ляльки, які нині є масовими для дитячої гри.

Робот «Вивчаємо емоції» BeBeLino для хлопчиків

Іграшки бренду BeBeLino (англійська компанія) – це розвивальні іграшки, спрямовані на розвиток слухового, візуального, тактильного сприйняття дітей від народження до 6-7 років. Вироби містять звукові та світлові ефекти, елементи інтерактивності.

Робот «Вивчаємо емоції» BeBeLino (рис. 2) зовні нагадує статуру людини, що є позитивним моментом для формування образу оточуючого світу людини. Розмір іграшки 21 см*10 см*26 см, що також є прийнятним для дитини. Робот «оживає» при грі з дитиною завдяки системі живлення (використовуються батарейки), завдяки чому ноги і руки робота є рухливими; його голова може обертатися на 360° зі звуками кла-

цання; на підшвах ніг обертаються барабан і прозора кулька з кольоровими намистинами всередині. Перемикач (on / off) знаходиться на спині робота.

Рис. 2. Фото іграшки робот «Вивчаємо емоції» BeBeLino

За естетичними характеристиками робот «Вивчаємо емоції» BeBeLino є досить привабливою іграшкою для дитини (особливо для хлопчиків), оскільки має яскравий вигляд, різнокольорові деталі (що додатково допомагає засвоювати гаму різних кольорів), блискучі елементи (зокрема, функціональну кнопку на животі), які активують увагу дитину. Поряд із тим етичні характеристики іграшки є суперечливими, оскільки роботоподібний вираз емоцій (вираження емоцій є головною задумкою цієї іграшки) є зрозумілим для дитини та легким взірцем для наслідування, що може зумовити роботоподібність дитячої експресії, особливо, якщо іграшка стане улюбленою. Виробник рекомендує використання іграшки дітьми від 18 місяців, що також є досить суперечливим моментом, оскільки в такому ранньому віці роботоморфна емоційна ідентифікація є украй небажаною.

Операційно-технічні характеристики іграшки передбачають демонстрування емоційної експресії: при натисканні кнопки на голові або при прокручуванні бічних вертушок у робота змінюється вираз очей (4 варіанти, які відповідають чотирьом емоційним виразам); робот видає мелодійні емоційні звуки при натисканні кнопки на животі, кнопка при цьому підсвічується.

Для дитини молодшого дошкільного віку 4 емоції, які може продемонструвати робот, є достатніми для початкового формування знань про емоції. Проте у більш старшому віці цього буде замало, оскільки спектр емоцій у дитини з віком значно розширюється. Проблема емоційного розвитку здебільшого полягає в тому, що дитина зовні спостерігає різноманітність емоційних виявів серед інших людей, проте не достатньо розуміє їх. Саме тут у нагоді стануть іграшки, подібні до робота BeBeLino, але на більш різноманітному емоційному рівні.

Розвивальний потенціал іграшки пов'язаний із засвоєнням основних модальностей емоцій, які демонструє робот (тобто забезпечується початковий рівень емоційної обізнаності дитини). У подальшому для емоційного розвитку дитини необхідно застосовувати більш складні іграшки, зорієнтовані на засвоєння емоцій різноманітнішого характеру.

Вальдорфські ляльки. Це педагогічні ляльки, спрямовані на природний розвиток дитини. Виготовляють вальдорфську ляльку здебільшого із натуральних матеріа-

лів – бавовни, льону, мериносової пряжі. Обличчя й статура ляльки є не досить чіткими, щоб дати простір для розвитку дитячої фантазії (рис. 3). Також це необхідно для того, щоб дитина могла перенести на ляльку свої емоції й настрій, адже в уяві дитини вона може бути і сумною, і веселою.

Рис. 3. Фото вальдорфської ляльки

Нині українські виробники можуть запропонувати власну продукцію цього напрямку не тільки для дітей, але й для дорослих. Улюбленими стають вальдорфські ляльки брендів Freia, ZRK. Усі вальдорфські ляльки мають спільні, невід’ємні від їх сутності риси: плавність форм, пластичність ляльок, обличчя зображується умовно (очі – крапки, рот – невеличкий півмісяць). У вальдорфських ляльок немає конкретного образу, вони нічого не нав’язують дитині і спрямовані на стимулювання дитячої уяви.

Виготовлення вальдорфських ляльок зорієнтовано на вікові можливості дитини. Від народження до 2-3 років дитині пропонуються ляльки-трикутники, вузликові ляльки, ляльки-метелики. Це прості м’які ляльки з трикотажу, виконані у ніжних пастельних тонах із головою у вигляді кульки. Замість волосся у них зроблені ковпачки з довгими хвостиками. Ці лялечки безликі. Діти віком 3-5 років можуть грати з ляльками із одягненим тільцем, при цьому одяг може зніматися. Для дітей більш старшого віку (5 років і вище) призначена лялька з чітко оформленими ручками та ніжками із великим пальчиком на руці. Волосся в неї довге, одяг здебільшого із дрібними деталями (гудзиками, прикрасами).

За етико-естетичними характеристиками ці іграшки є найбільш прийнятними для дитини, оскільки здебільшого виготовляються із натуральних матеріалів, є приємними та безпечними для гри. Їх поява серед дітей завжди супроводжується приємними емоційними переживаннями, вони сприяють формуванню естетичного смаку дитини.

Операційно-технічні характеристики ляльок найбільш яскраво виявляються у грі з ними. Залежно від віку та складності виготовлення вальдорфської ляльки дитина успішно може використовувати ці іграшки як у простих іграх (суто маніпулятивного характеру), так і в більш складних (сюжетних і сюжетно-рольових).

Розвивальний потенціал вальдорфських ляльок є безсумнівним. Стосовно розвитку емоційного інтелекту дитини, то ці іграшки сприяють формуванню здатності до ідентифі-

кації та розпізнавання емоцій (засобом оформлення певного експресивного виразу обличчя ляльки за допомогою дорослого), до емпатійної взаємодії у процесі сюжетно-рольових ігор.

Слід зазначити і низку проблемних моментів, які супроводжують гру з цими ляльками. По-перше, це статева диференціація, оскільки вальдорфська лялька – улюблена іграшка насамперед дівчаток, а не хлопчиків. По-друге, емоційний потенціал щодо розвитку дитини ця лялька може максимально забезпечити тільки під керівництвом дорослого, який свідомо буде спрямовувати увагу дитини до емоційної взаємодії з експресивно «безликою» лялькою.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. За даними проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Іграшки, які сприяють розвитку емоційного інтелекту дитини, умовно можна розподілити на три функціональні групи: м'які іграшки (виконують функцію «самозаспокоєння» для дитини); інтерактивні роботи-ляльки (комунікативна функція); вальдорфські ляльки (функція моделювання емоційної експресії).

2. Психологічна експертиза іграшок, які сприяють розвитку емоційного інтелекту дитини (на основі випадкового вибору) засвідчила, що за естетично-етичним критерієм всі з оглянутих іграшок є привабливими для дитини, але найприйнятнішими є вальдорфські ляльки, які виготовляються із натуральних матеріалів і є цілком безпечними для гри дітей.

За операційно-технічними характеристиками іграшки, які аналізувалися, можуть бути проблематичними для емоційного розвитку дитини, якщо буде відсутня відповідна увага дорослих, які можуть скеровувати гру дитини з цими іграшками в психологічно небезпечний бік (зокрема, це здебільшого стосується іграшки білий плюшевий ведмідь Feisty Pets).

За розвивальним потенціалом м'які іграшки можуть бути зорієнтовані на розвиток емпатійності дитини, її емоційної саморегуляції; інтерактивні роботи-ляльки – на розвиток здатності до емоційної ідентифікації; вальдорфські ляльки значно стимулюють здатність дитини до розпізнавання емоцій та емпатійної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень із зазначеної проблематики вбачаємо у розробці програми тренінгових занять для дітей із використанням іграшок, які сприятимуть розвитку емоційного інтелекту.

Список використаної літератури

1. Ожогова Е.Г., Тельнова Ж.Н. Психолого-педагогические проблемы, вызванные современной детской игрушкой. *Гуманитарные исследования*. 2019. № 3(24). С. 162–166.
2. Штайц Т.К., Гейдебрехт Н.А. Где поставит запятую: «Играть нельзя выбрасывать» (о психологической оценке детских игрушек). *Психологические науки*. 2016. № 2. С. 316–342.
3. Белобрыкина О.А. Роль игрушки в эмоциональном благополучии ребенка. *Социально-педагогические, психологические и философские аспекты формирования личности в культуре современной России*. Бирск : БирГСПА, 2006. С. 154–167.
4. Калина О.Г. Детская игрушка и внутренний мир ребенка, или речь в защиту «плохих» кукол. *Психолог в детском саду*. 2012. № 4. С. 54–62.
5. Орме Г. Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха. Пер. с англ. Д. Рябкиной. М. : «КСП+», 2003. 272 с.
6. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополюк : ПГУ, 2011. 388 с.
7. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Пер. с англ. А.П. Исаевой. М. : Владимир: ВКТ, 2009. 478 с.

8. Соколова А.В. Игры и игрушки для детей раннего и дошкольного возраста. Нижний Тагил : Нижнетагил. гос. соц.-пед. ин-т (филиал) ФГАОУ ВО, 2018. 96 с.
9. Локтионова А.В. Игровая среда современного ребенка. *Московский психотерапевтический журнал*. 2005. № 1. С. 40.
10. Зильберман Н.Н. Hello Barbie – интерактивная кукла или социальный робот? *Гуманитарная информатика*. 2017. № 12. С. 32–39.
11. Royakkers L., Est R. A literature review on new robotics: automation from love to war. *International journal of social robotics*. 2015. Vol. 7. № 5. P. 549–570.

PSYCHOLOGICAL EXAMINATION OF TOYS THAT CONTRIBUTE TO THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S EMOTIONAL INTELLIGENCE

Svetlana Derevyanko

*T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium",
53, Polubotko Getman Str., Chernihiv, Ukraine, 14013
e-mail: svelt7788@ukr.net*

The article highlights the problem of psychological examination of children's toys, which is needed is due to the rapid growth of commercialization of the market for the modern child and spread of toys that have a negative affect on emotional well-being of children. The article is designed to help parents understand what role games and toys play in a preschooler's life, which toys help a child enter the world of human culture.

The author clarifies the classification of toys that contribute to the development of emotional intelligence of the child: soft toys (perform the function of "self-calming" for the child); interactive robot-dolls (perform a communicative function); Waldorf dolls (provide the function of modeling of emotional expression). On the example of the analysis of separate samples of toys their probabilistic influence on psychological health of the child is shown.

According to the results of psychological examination of toys that promote the development of emotional intelligence of the child (based on random choice of toys a polar bear Feisty Pets, robot "Studying emotions" BeBeLino, Waldorf handmade doll), it is noted that all of the toys are attractive to children in aesthetic and ethic criteria, while the most acceptable are Waldorf dolls, which are made of natural materials and are completely safe for children to play.

It is noted that the operational and technical characteristics of the toys, which were analyzed during the examination, can be problematic for the emotional development of the child, if there is no appropriate accompanying attention of adults. It is noted that in terms of developmental potential, soft toys can be focused mainly on the development of the child's empathy, her emotional self-regulation; interactive robot-dolls to develop the ability to emotional identification; Waldorf dolls significantly stimulate the child's ability to recognize emotions and empathic interaction.

Prospects for further research on this issue are seen in the development of a training program to occupy for children with the use of toys that will promote the development of emotional intelligence.

Key words: children's toys, psychological examination, emotional intelligence, development of children's emotional intelligence, soft toys, interactive robot-dolls, Waldorf dolls.